JASMINKA ŠIPKA

PRAKTIKUM GOVORNOG JEZIKA

Jasminka Šipka

PRAKTIKUM GOVORNOG JEZIKA

Jasminka Šipka
PRAKTIKUM GOVORNOG JEZIKA

Izdavač
TDP, Sarajevo

Za izdavača
Narcis Pozderac

Recenzenti
Dr. Elma Durmišević
Đorđije Radulović

Lektorica
Mr. Enisa Bajraktarević

Računarska obrada
TDP, Sarajevo

Štampa
Dobra knjiga Sarajevo

Sarajevo, 2024.

ISBN 978-9958-553-68-4
CIP zapis dostupan u COBISS sistemu Nacionalne i univerzitetske biblioteke
BiH pod ID brojem 58933254

Jasminka Šipka

PRAKTIKUM GOVORNOG JEZIKA

TDP
Sarajevo, 2024.

U restoranu...

DŽENTLMEN PITA DAMU
DA LI JE LEPO OBEDOVALA

KULTURNO JOJ PONUDI
JOŠ HRANE O SVOM TROŠKU

PREDLAŽE JOJ DA NAPUSTE
LOKAL I ZAVRŠE OBED

Sadržaj

1. Uvod 7

2. Dikcija 9

3. "Gutanja" (ispuštanja, stapanja) 12

4. Afrikati 20

5. Vokali (samoglasnici) (A, E, I, O, U) 24

5. 1. Vokal "A" 24
5. 2. Vokal "E" 25
5. 3. Vokal "O" 26

6. Ijekavica (jekavica) 28

7. Intonacija (melodija) rečenice 31

8. Akcenti 36

9. Bojenje (postavka, impostacija) glasa 42

10. Dodatak 43

11. Poštapalice 52

12. Zaključak 54

RECENZIJE 55

BIOGRAFIJA 61

1. Uvod

Ovaj priručnik nastao je iz dvadesetdvogodišnjeg iskustva u radu s mladim, potencijalnim novinarima na izgradnji dovoljno dobre govorne slike na Federalnoj televiziji. Kažem "dovoljno dobre", jer, nažalost, govor i, općenito, poznavanje i posvećenost jeziku u Bosni i Hercegovini daleko su od dobrog. Govorenje, usmeni (razgovorni) jezik u našoj zemlji vrlo je zapušten te se tako moja zadaća može svesti samo na uspjeh u pukoj korektnosti, što nimalo nije zanemarivo. Naravno, ima i onih koji postignu bolje rezultate.

Priručnik nema standardni naučni odnos prema jeziku, već je posvećen njegovoj upotrebnoj vrijednosti, praktičnoj upotrebi. Dakle, to je praksa bez mnogo teorije. Ovo nije školski udžbenik, već priručnik za svakodnevnu upotrebu, **namijenjen svima**.

Kao što sam na početku rekla, govorna slika u našoj zemlji vrlo je loša. Standardni, kultivisani govor i izgovor vrlo rijetko se čuju. To je najviše izraženo u dikciji. Glasovi su nejasni, neartikulisani, često bivaju neizgovoreni ("progutani"), afrikati neizdiferencirani, vokali izobličeni, zatvoreni, stisnuti ili, pak, otvoreni. Pogrešno akcentovanje velikog broja riječi gotovo je pravilo. Neću govoriti o siromaštvu u upotrebi broja riječi i njihovom suvislom slaganju u rečenici u svakodnevnom govoru prosječnog Bosanca i Hercegovca. Elokventnosti nas niko ne može naučiti. Ona je rezultat cjeloživotnog učenja, čitanja i općeg obrazovanja. Naravno, ponekad čujemo i dobar govor, no to se svodi na incident. Ljudi visokog ličnog integriteta znaju šta dobro govorenje znači; bez poznavanja jezika i dobrog govorenja nema ni obrazovanosti,

ni kulture. Milan Šipka (2005) kazao je da je kultura govora vid "duhovne kulture čovjekove" i poseban "stepen usavršenosti vlastitog govora, tj. ovladavanja vještinom pravilnog, tačnog i tečnog iskazivanja vlastitih misli i osjećanja i uspješne komunikacije s drugim članovima govorne zajednice".

Da bismo imali dobar govor, potrebno je da on bude jasan i pravilan. To znači da moramo imati razgovijetnu artikulaciju svih glasova. Ovo se postiže kroz školovanje, čitanje, ali, prije svega, vlastitim naporom, snagom vlastite volje. Stoga su vježbe s kojima ćete se upoznati u ovom priručniku izuzetno važne, pa uporno vježbanje nikad nije uzalud potrošeno vrijeme.

2. Dikcija

Dikcija je veliki problem u bosanskohercegovačkom govoru. Prilikom govorenja ne trudimo se da artikulišemo, lijeni smo, govorimo kroz poluotvorena usta, ne trudimo se da čvrsto, strpljivo i jasno izgovorimo svaki glas.

Kako bismo popravili dikciju, moramo raditi vježbu **OLOVKA**. Ova se vježba već desetljećima rabi u elektronskim medijima i na akademijama dramskih umjetnosti i potpuno je učinkovita. Kako se radi vježba?

Grafitnu (drvenu) olovku stavimo između zuba te kroz nju čitamo. Pri tome se trudimo (kao da možemo normalno čitati), "borimo se" s olovkom dok nas to ne umori. Vježbu radimo svakodnevno nekoliko mjeseci, a i kasnije povremeno. Šta se dešava? Ova vježba aktivira vilični dio govornog aparata; više nećemo govoriti kroz poluzatvorena usta te će samim tim slova koja izgovaramo biti jasnija. Preporučujem da nakon ovoga radite "**slovkanje**", kako sam nazvala polagano čitanje s pritiskom na svaki suglasnik.

Za aktiviranje vilice vrlo su dobre takozvane **BRZALICE**:

JESI LI TI TO TU?

JESI LI TO TU TI?

JESI LI TO TI TU?

JESI LI TU TI TO?

JESI LI TU TO TI?

BRSTI BRŠLJAN BRDSKA KOZA, JARAC JARE JARKOM VOZA.

GRK SA GRMA MRKO GLEDI. MRK JE GRK, I BRK MU JE MRK.

JADAN SAM TI KUKAVAC, UJEDE ME SKAKAVAC, NA ZLO MJESTO ZA PALAC.

KAMENČIĆEM ĆEŠ ME, KAMENČIĆEM ĆU TE.

KO POKOPA POPU BOB? POP POKOPA POPU BOB.

POD KAZANOM SE MALA PITA PEČE. PEKAR PEČE PITE U PEĆI.

KUĆA KAMENJARA, MARAMA ŠARENJARA, LULA ZELENJARA.

LEŽI KUJA ŽUTA UKRAJ ŽUTA PUTA.

MIŠ UZ PUŠKU, MIŠ NIZ PUŠKU.

NA KANTARU KATRAN, KANTAR MJERI KATRAN.

NA VRH VRŠČIĆA RUMENA JABUKA.

PROKISOŠE LI TI OPANCI, SINE?

PETAR PLETE PETRU PLOT POKRAJ PUTA PO PET PUTA.

PETAR PITA PAVLA: "PAVLE, POŠTO PAR PATIKA?"

PROLETJELE TRI PTICE PREKO VRBICE I PONIJEŠE U KLJUNU TRI ZRNA PŠENICE.

PROKICOŠIO LI SI SE VEĆ, SINE!

RASKVASIŠE LI TI SE OPANCI?

SVAKA SVRAKA SKAKA NA DVA KRAKA.

TURE BURE VALJA, BULA TURE KARA, DA BURE NE VALJA, JER SE BURE KALJA.

ČETIRI ČAVČIĆA NA ČUNČIĆU ČUČEĆI CIJUČU.

CRNO JARE CRN TRN BRSTI.

CRN JARAC, CRN TRN; CRN JARAC BRSTI TRN.

CRNA SRNA, CRN TRN; NE DIRAJ MI, CRNA SRNA, CRNA TRNA MOG.

CVRČI, CVRČI CVRČAK, TRČI, TRČI TRČAK; TRČI, TRČI TRK! TRČAK TRKOM TRČI, CRNI CVRČAK CVRČI.

MOJ SE BABO PENJE UZ KRUŠČIĆ, NIZ KRUŠČIĆ.

NA VRH BRDA VRBA MRDA; ISPOD BRDA VRBA MRDA.

3. "Gutanja" (ispuštanja, stapanja)

Za bosanskohercegovačke govore karakteristično je neizgovaranje pojedinih glasova u riječi, popularno nazvano "gutanje". Najprisutnije je ispuštanje glasa "I".

a) Glas "I"

Glas "I" se u izgovoru, uglavnom, gubi kada je u višesložnoj riječi treće od pozadi. Primjeri:

delegac'ja (delegac**i**ja)

federac'ja (federac**i**ja)

Hercegov'na (Hercegov**i**na)

intonac'ja (intonac**i**ja)

kaš'ka (kaš**i**ka)

manifestac'ja (manifestac**i**ja)

mehanizac'ja (mehanizac**i**ja)

organizac'ja (organizac**i**ja)

pileť na (pilet**i**na)

reprezentac'ja (reprezentac**i**ja)

šam'ja (šam**i**ja)

Zeńca (Zen**i**ca)

bac'ti (baciti)

dob'ti (dobiti) (dob'la, dob'lo, dob'li)

grab'ti (grabiti)

hval'ti (hvaliti)

kroj'ti (krojiti)

kruž'ti (kružiti)

kup'ti (kupiti)

ljub'ti (ljubiti)

mol'ti (moliti)

oboj'ti (obojiti)

pla"ti (platiti)

plov'ti (ploviti)

poklop'ti (poklopiti)

predlož'ti (predložiti)

prekriž'ti (prekrižiti)

prkos'ti (prkositi)

probud'ti (probuditi)

pros'ti (prositi)

prž'ti (pržiti)

slab'ti (slab**i**ti)

slav'ti (slav**i**ti)

smrv'ti (smrv**i**ti)

sol'ti (sol**i**ti)

stav'ti (stav**i**ti)

suz'ti (suz**i**ti)

znač'ti (znač**i**ti)

slijed'ti (slijed**i**ti) (slijed'la, slijed'lo, slijed'li)

umor'ti (umor**i**ti)

zamol'ti (zamol**i**ti)

zatvor'ti (zatvor**i**ti)

Kao što vidite, gutanje se najčešće javlja kod višesložnih imenica s različitim nastavcima (-ica, -ija, -ina...) i kod višesložnih glagola.

b) Glas "J"

Glas "J" je glas slabe artikulacije. To znači da ga nije lako izgovoriti, posebno u određenim glasovnim kontekstima. Najkarakterističniji slučaj gutanja ovoga glasa je onda kada se "J" nalazi između dva samoglasnika na kraju riječi. Tada nestaje i "J" i zadnji samoglasnik. Primjeri:

komotni" (komotn**iji**)

najbezbrižni" (najbezbrižni**ji**)

najslobodni" (najslobodni**ji**)

oholi" (oholi**ji**)

pravedni" (pravedni**ji**)

pričljivi" (pričljivi**ji**)

strpljivi" (strpljivi**ji**)

važni" (važni**ji**), najvažni" (najvažni**ji**)

u Bolivi" (Bolivi**ji**)

u Etiopi" (Etiopi**ji**)

u Siri" (Siri**ji**)

u Sloveni" (Sloveni**ji**)

u Somali" (Somali**ji**)

u Srbi" (Srbi**ji**)

Dakle, gutanje finalnog sloga najčešće je u komparativu i superlativu pridjeva te kod imenica / naziva država / u lokativu.

Postoji još jedan problem kod glasa "J": kada se pomoćni glagol "JE" nađe iza riječi koja se završava na "JE", ta dva "JE" stope se u jedno. Primjeri:

ko**je je**, či**je je**

mo**je je**, tvo**je je**

najbitnije je

najčistije je, najvažnije je

nužnije je, jednostavnije je

pametnije je, slobodnije je

snažnije je, važnije je

suvislije je, najmoćnije je

c) Glas "H"

Kao i "J", glas "H" je glas slabe artikulacije, pa se stoga često, da ne kažem – uglavnom – gubi, posebno kada se nalazi na kraju riječi. Primjeri:

čijih, mojih, tvojih

naših, vaših

nekih

blistavih, bosanskih

blistavijih, bogatijih

hrvatskih

jednostavnih, jednostavnijih

krajnjih,

loših, lošijih

mađarskih, moralnijih

najpažljivijih

obaveznih

općenitijih, pažljivijih

perfidnijih, pokornijih

prkosnijih

siromašnijih, slabijih

snalažljivijih, snažnijih

spontanijih

srpskih

učtivih

zvaničnijih, zvučnijih

Naravno da nije dovoljno ovo samo primiti k znanju, već se mora vježbati, u ovom slučaju, izgovarajući riječi s fokusom na "H". (Sve vježbe koje ćete raditi, mehaničke su vježbe, koje rezultiraju odvikavanjem od cjeloživotnog, pogrešnog načina govorenja. Zbog toga je potreban dug vremenski period.)

Navest ću i dva primjera gdje je "H" u razgovornom jeziku potpuno nestalo:

ODMAH

SHVATITI

d) "Zamke" u tekstovima

Ovo je nešto što sam tako nazvala zato što to zaista jesu zamke. Radi se o tome da, kada se u rečenici jedna riječ završava istim glasom kojim počinje sljedeća, ta dva glasa stope se u jedno:

Suad Delić, Miroslav Vasić, Haris Sikirić, pa tako "Suad" postaje "Sua", "Miroslav" – "Mirosla", "Haris" – "Hari" itd.

Jasno je da će se svih 25 suglasnika, koliko ih imamo u našem alfabetu, naći u ovakvoj situaciji. I ne samo to. Kao što znate, postoje suglasnici parnjaci – zvučni i bezvučni, npr.:

B – zvučni, P – bezvučni; D – zvučni, T – bezvučni; G – zvučni, K – bezvučni; Z – zvučni, S – bezvučni.

Kada se zvučni suglasnik i bezvučni mu parnjak nađu jedan do drugog, u izgovoru se neće čuti jedan od njih. Primjeri:

ope' došao (opet došao)

Tuzlansko' kantona (Tuzlanskog kantona); i' sarajeva (iz Sarajeva)

va' zvao (vas zvao); slabo' kapaciteta (slabog kapaciteta)

Ovdje ne insistiram na izgovoru svakog glasa; spomenula sam to kao informaciju. Tamo gdje možete bez napora izgovoriti oba glasa, učinite to. Gdje je teže, ne trudite se jer biva neprirodno.

Što se vokala (samoglasnika) tiče, problem je višestruk. Četiri od pet vokala su riječi:

A, I, O, U (A, I – veznici; O, U – prijedlozi).

Dakle, kada ne izgovorimo taj jedan glas, nismo izgovorili cijelu jednu riječ! Pokušajte ispustiti bilo koju višesložnu riječ iz rečenice i bit će vam jasno da rečenica, ni gramatički, ni smisaono, ne postoji. Primjeri:

Bio sam ‘ ustanovi. (Bio sam **u u**stanovi.)

agencije ‘ institucije (agencije **i i**nstitucije)

‘ ako nismo spremni (**a a**ko nismo spremni)

Razgovarat ćemo ‘ ovom pitanju (Razgovarat ćemo **o o**vom pitanju.)

4. Afrikati

Afrikati (Č, Ć, Dž, Đ) su glasovi koji ponajviše učestvuju u formiranju lošeg govora (dikcije). Bolna su tačka đaka i studenata, a poslije i onih koji se na bilo koji način bave jezikom. Nerazlikovanje "tvrdih" i "mekih" afrikata česta je dijalekatska osobina bosanskohercegovačkih govora, ali i rezultat **nenaviknutosti** da se izgovaraju. Ponovo, dakle, spominjemo lijenu upotrebu govornog aparata. No, postoji i problem u nepravilnoj anatomskoj građi artikulacijskih organa, tj. nepravilnog "zagriza", kako se to naziva u logopediji (vilica fiziološki nije dobro postavljena, pa prouzrokuje razne govorne mane u većoj ili manjoj mjeri). Uputa za artikulisanje:

Kod "tvrdih" afrikata (Č, Dž) jezik dodiruje gornji dio usne šupljine iznad zuba. Uzdignut je i pritisnut uz alveole.

Kod "mekih" afrikata (Ć, Đ) jezik dodiruje zube, a svojim prednjim dijelom priljubljen je uz nepce.

Za afrikate imam četiri vježbe:

a) pojedinačno (desetak puta) izgovoriti svaki afrikat (Č; Ć; Dž; Đ),

b) naizmjenično (desetak puta) izgovoriti afrikatske parove (Č – Ć; Dž – Đ),

c) u RJEČNIKU čitati riječi koje počinju afrikatima,

d) ćevapčići.

Da, radi se o riječima u kojima ima više afrikata. Primjeri:

čađiti, čekić

čibučić, činovničić

čašću (instr. od čast), čvršći, začuđujuće

čuđenje, slončić

potočić, otočić

limunčić, lančić

palčić, iznuđujući

iznenađujući, novorođenče

proizvođač, izvođač

izviđač, podvoljčić

pečaćenje, češće

Jednako tako, za one koji imaju probleme s afrikatima, teškoću predstavlja situacija kada su u blizini dvije riječi s različitim afrikatima:

čut ću, čut ćeš, čut će, čut ćemo, čut ćete; naročito istaći

ćilim čarobne boje, on će s Čolićem razgovarati

često susrećemo, očima će dati znak

srećan čovjek, sarajevski čudesni ćevapčići

bezočno ćutanje, čovjek će čekati

nerazumljivošću često zbunjujemo

Vježbanje prezimena na "-ić" vrlo je učinkovito:

Malovčić, Bačić

Ančić

Sijerčić, Vučić

Damadžić, Zupčević

Vučković, Jurčić

Jurčević, Vujičić

Starčević, Opačić

Šarčević, Nikčević

Kočić, Ćopić

Hodžić, Hadžić

Ekmečić, Olovčić, Močinić, Momčilović

Miličević, Mićović

Mičić, Mićanović

Lačević, Maričić

Kočević, Kestendžić

Karapandžić, Kaluđerčić

Hromadžić, Hadžalić

Gradaščević, Grapčanović

Grđić, Fančović

Džonlić, Čubrić

Čubrilović, Čavčić

Čajić, Ćatić

Vračević, Bičakčić

Umićević, Umičević, Bećirović

Bečirević, Rupčić

Vidačić, Krtičić

Tufekčić, Šipčić

Saračević, Stančić

Staničević, Simičić

Dučić, Račić

Pokrajčić, Pavičić, Pavićević

Afrikatski parovi "Č" – "Ć" i "Dž" – "Đ" različiti su glasovi i sudjeluju u razlikovanju značenja riječi:

džak (vreća) : **đ**ak (učenik)

čar (draž) : **ć**ar (dobit)

spava**č**ica (žena koja spava) : spava**ć**ica (odjeća za spavanje)

5. Vokali (samoglasnici) (A, E, I, O, U)

Najveći krivci za nelijepu govornu sliku kod Bosanaca i Hercegovaca su vokali. Već sam u uvodu kazala da nam je vilični dio govornog aparata lijen, da govorimo kroz poluzatvorena (poluotvorena) usta, ne artikulišemo kako treba, tj. svaki vokal izgovaramo na isti način, pa je tako ovih pet glasova izobličeno. Najčešće su "zatvoreni", "stisnuti", rjeđe "preotvoreni". (Naravno, i ovdje pomaže vježba.)

"A" se tvori tako što potpuno otvorimo usta, a i vilica je raširena.

"E" i "I" tako što su usne razvučene.

"O" i "U" imaju potpuno zaokružene usne.

Najprije treba vježbati svaki vokal pojedinačno, artikulišući ga kako je gore opisano. Potom, poslije izvjesnog vremena, izgovarati ih na taj način unutar riječi, a onda i u rečenici.

5. 1. Vokal "A"

Za vokal "A" karakteristično je pretjerano duženje dugog "A", pri čemu, uz to, postaje i nazalno. Primjeri:

Br**aa**nka, m**aa**jka, S**aa**vka

đ**aa**ka, lop**aa**ta, Tur**aa**ka (gen. mn.)

Džen**aa**na, Nerm**aa**na

Federaaacija, mehanizaaacija

manifestaaacija, reprezentaaacija

delegaaacija, ordinaaacija

mistifikaaacija, prezentaaacija

intonaaacija, fiksaaacija

devalvaaacija, operaaacija

fluktuaaacija, imitaaacija

aktivizaaacija, penetraaacija, sublimaaacija

našaaraani, opraani, omađijaani

sabraani, pretrpaani

začaaraani, zakovaaani

Za neke krajeve naše zemlje karakterističnо je "A" koje zvuči kao nepostojeći vokal, nešto između "A" i "O", pa čak kao "O".

5. 2. Vokal "E"

Najveći problem kod vokala "E" je njegova zatvorenost, stisnutost; "E" postaje nepostojeći vokal, nešto između "I" i "E". To je naročito uočljivo na kraju riječi. U izgovoru biva previše dugo i zatvoreno. Pokazat ću to na primjerima dvosložnih komparativa:

višee, manjee, većee, goree, boljee,

višeeg, manjeeg, većeeg, goreeg, boljeeg.

"E" izrazito odstupa od standarda. Kako ne bismo i na ovaj način "poružnjavali" naš govor, možemo vježbati ove i druge riječi koje završavaju na "E" tako što ćemo pri izgovoru malo skratiti "E" i "otvoriti" ga. Kako otvoriti? Tako što usta otvorimo kao da hoćemo da izgovorimo "A", a izgovaramo "E". Ne moram kazati da vježbu, kao i sve druge, treba raditi svakodnevno nekoliko mjeseci. (Da, nije lako osloboditi se cjeloživotne navike. Vjerujem da je ovo potpuno jasno.)

5. 3. Vokal "O"

Kod ovog vokala postoji tendencija da se "uvrne" te postaje neka vrsta diftonga – "UO". Primjeri:

Njemačk**uo**j, njemačk**uo**g, njemačk**uo**m

jednostavn**uo**g, jednostavn**uo**m, jednostavn**uo**j

bosansk**uo**m, hrvatsk**uo**g, srpsk**uo**j

prašnjav**uo**g, slavn**uo**j, nevoljk**uo**m

blještav**uo**j, zarazn**uo**j

pak**uo**st

U nekim slučajevima "O" je samo zatvoreno i previše produženo i stisnuto:

tak**oo**, ovak**oo**, onak**oo**,

ov**oo**, on**oo**, post**oo**.

Ovakvo "O" pojavljuje se i kod nekih pridjeva u srednjem rodu (tamo gdje jeste dugo "O", ali je previše produženo. Primjeri:

prav**oo** (vrijeme), kriv**oo** (ogledalo)

zlatn**oo** (srce), mračn**oo** (polje)

sjajn**oo** (sunce), mal**oo** (dijete)

velik**oo** (srce), blještav**oo**

silazn**oo**, pametn**oo**

opak**oo**, kovan**oo**

krasn**oo**, slavn**oo**

mrsk**oo**, ljupk**oo**

Vježba zahtijeva kontrolu nad usnama; dovoljno je da se koncentrišete pri vježbanju i svako "O" izgovorite potpuno i čvrsto zaokruženih usana; koncentracija je potrebna i za njegovo blago skraćivanje.

Vježbe:

KAO I U AULI

KAO I U OAZI

AGAGIJANIJAN

6. Ijekavica (jekavica)

Ijekavica (jekavica) i ekavica rezultat su zamjene nekadašnjeg staroslavenskoga glasa "JAT". U ekavskom izgovoru ta zamjena rezultirala je glasom "E", a u ijekavskom (jekavskom) "JAT" je postao "JE" (kratko "JAT") kod kratkih, a "IJE" (dugo "JAT") kod dugih slogova. U Bosni i Hercegovini govori se ijekavicom (jekavicom). Kako bismo odredili da li je u nekoj riječi "JE" ili "IJE", treba usporediti ekavske i ijekavske (jekavske) oblike. Primjeri:

DUGO "JAT"	KRATKO "JAT"
beda – b**ije**da	
	deca – d**je**ca
seda – s**ije**da	
	bežati – b**je**žati
belac – b**ije**lac	
	belance – b**je**lance
besan – b**ije**san	
	besnilo – b**je**snilo
vređati – vr**ije**đati	
	belina – b**je**lina
gnezdo – gn**ije**zdo	
	venčanje – v**je**nčanje
greh – gr**ije**h	
	vera – v**je**ra

izneti – iznijeti

vetar – vjetar

dete – dijete

vešt – vješt

deliti – dijeliti

videti – vidjeti

kolevka – kolijevka

negde – negdje

lek – lijek

čovek – čovjek

levo – lijevo

nevera – nevjera

odelo – odijelo

terati – tjerati

pogrešiti – pogriješiti

svesno – svjesno

oceniti – ocijeniti

sveže – svježe

podeliti – podijeliti

osetiti – osjetiti

primetiti – primijetiti

mera – mjera

cvet – cvijet

pobeda – pobjeda

sneg – snijeg

mesto – mjesto

crevo – crijevo

ocena – ocjena

uvek – uvijek

promena – promjena

smešan – smiješan

tešiti – tješiti

sed – sijed

razumeti – razumjeti

seno – sijeno

umetnik – umjetnik

svest – svijest

celina – cjelina

svetao – svijetao

7. Intonacija (melodija) rečenice

Priča o intonaciji odnosi se samo na **čitanje**; kada pričamo, intonacija je prirodna. Zato kažem da čitanje nije ništa drugo do prirodno govorenje.

Čuli ste, vjerovatno, za "pjevanje". Nerijetko i gledaoci znaju kazati da neki novinar ili voditelj – "pjeva". Dešava se to zbog nelogične intonacije. Da bi intonacija bila logična, potrebno je poštovati četiri pravila dinamike čitanja:

a) **glasnoću**,

b) **brzinu**,

c) **naglašavanja**,

d) **pauze**.

Za glasnoću i brzinu je jasno da moramo naći mjeru. Naprosto – ni prebrzo, ni presporo; ni preglasno, ni pretiho.

A od **naglašavanja** i **pauza** zavisi da li ćemo čitati logički ili ćemo "zapjevati".

Najprije ćemo o "pjevanju".
"Pjevanje" uzrokuju uzlazne linije u intoniranju rečenice, koje ja zovem "uzlazni ispadi". Objasnit ću kako se prave **uzlazne**, **pogrešne** pauze: umjesto da se digne samo posljednji slog u riječi, govornici uglavnom podignu cijelu riječ. Eto jednog od glavnih razloga za "pjevanje"! Tako se pravi sinusoida, umjesto ravne rečenične linije. Kada kažemo ravna linija, prva asocijacija je da je

rečenica monotona. E, nije! Kako i zašto? Pa, zbog navedena četiri pravila dinamike! Postoje, dakle, uzlazne i silazne linije koje se intoniraju samo na pauzama. S obzirom na to da uzlaznu liniju većina pogrešno intonira, koristite **samo silazne**.

Glavna pauza je TAČKA i ona je uvijek SILAZNA. Unutar rečenice pravimo pauze po uzoru na tačku. Ovdje naglašavam da zarez nije uvijek pauza i da po svom osjećaju pravimo pauzu i kad nema zareza. Zarez u rečenici stoji po interpunkcijskim pravilima, ali često nije kompatibilan s našim govorenjem.

Pauza se sastoji od dva elementa: promjene intonacije i djelića sekunde stanke.
Kao što sam rekla, "pjevanju" doprinose i naglašavanja. Naglašavaju se bitne (bitnije od drugih) riječi unutar rečenice. Ovdje se uzdam u vaše logičko razmišljenje – znati prepoznati važne riječi. I, naravno, na ovom mjestu dolazimo do ključnog elementa za logično, "pametno" čitanje: POZNAVATI I RAZUMJETI TEKST, NJEGOV SADRŽAJ I ZNAČENJE!

Postoji opće mjesto – vrste riječi koje se uvijek naglašavaju:

imena – nazivi,

brojevi,

negacije,

te **početak svake rečenice.**

Početak svake rečenice mora biti izgovoren u zamahu, naglašeno. Još ću reći (ponoviti) da se naglašavanje uvijek vrši SILAZNO

zbog toga što UZLAZNU intonacijsku liniju većina ne pravi kako treba, a to je gotovo nemoguće naučiti. Postoje ljudi koji u svom govoru imaju prirodnu uzlaznu liniju, tako da oni posve prirodno koriste uzlazne pauze.

Dvije su vježbe za eliminisanje "uzlaznih ispada", tj. "pjevanja":

1) Riječ po riječ silazno (izgovarati riječi tako da iza svake pravimo tačku);

2) Ravno, "robot" čitanje, bez naglašavanja i pauza.

Intonacija umnogome zavisi od pravilnog intoniranja sintagmi. **Sintagme** se u rečenici sastoje od dvije, tri ili više riječi koje su značenjski povezane, grade jednu cjelinu koja ima smisla i zajedno daju jedan iskaz. Primjeri:

velika kuća; velika, bijela kuća

zelena haljina; zelena, moderna, duga haljina

16 stepeni

uraditi zadatak; urađen zadatak

popraviti ogradu; izvrstan pogodak

draga, dobra, nasmijana djevojčica; ostvariti rezultat

ostvaren rezultat; pet golova

učiniti boljim; savršeno funkcioniše

dobro radi; ponekad iznenada dođe

prolivena voda; prošle godine

ove godine; sabrati misli

neuspio pokušaj

Kod sintagmi je u većini slučajeva naglašena prva riječ, a, ponavljam, NAGLAŠAVANJE SE INTONIRA SILAZNO:

PLAVA košulja; VELIKA lopta; DRAGA, DOBRA učiteljica; DVA stepena...

E, šta se dešava? Iz iskustva sam, sa zaprepaštenjem shvatila da, kao po pravilu, mladi govornici naglašavaju drugu riječ. Pri tome još – uzlazno! Moram li ponoviti šta se tada dešava? Da, "pjevanje". Ovaj ozbiljan problem rješava se vježbanjem silazne linije, čemu, naravno, prethodi posvećenost proučavanju sintagmi kako bi bile prepoznate. (Inače, samo je nekoliko učenika u ove 22 godine znalo šta je sintagma.)

Kada su sintagme nazivi ili imena, jednako su naglašene sve riječi koje ih čine. Primjeri:

Visoki predstavnik, Narodno pozorište

Evropska unija, "Slobodna Bosna"

Evropski parlament, Dom zdravlja

Koševsko Brdo, Matica srpska

Narandžasta revolucija, Jugoslovenska narodna armija

Slavonski Brod

Velika Kladuša, Novi Sad

Titovo Užice, Bajna Bašta

Mali Zvornik, Velika Britanija

Sjedinjene Američke Države, Sjeverna Makedonija

Bosanska Gradiška, Ričard Barton

Đina Lolobriđida, Marko Marković

Feđa Štukan, Napoleon Prvi

Edgar Alan Po

Grafički prikaz rečenice:

(riječ —)

(naglašena riječ —)

(uzlazna pauza /)

(silazna pauza \)

— — — — — — \ — — — / — — — — \.

8. Akcenti

Najteža oblast u našem jeziku su akcenti. Mi imamo jedan od najkomplikovanijih akcenatskih sistema.

Akcenat je posebno isticanje jačine ili visine na određenom slogu u riječi. Postoje četiri akcenta koja se razlikuju po trajanju i tonu:

KRATKI SILAZNI (̏) – KÙĆA

KRATKI UZLAZNI (̀) – PÈRO

DUGI SILAZNI (̂) – MÂJKA

DUGI UZLAZNI (́) – RÚKA

Primjeri koje sam dala mogu vam pomoći da usporedbom s gore navedenim riječima u svakoj riječi odredite koji je akcenat. Nosioci akcenta su samoglasnici i vokalno r̥ (pr̂st, kr̂v).

Postoji nekoliko akcenatskih pravila koja mogu da nam pomognu u određivanju akcenta:

1) Kod jednosložnih riječi mogu biti samo silazni akcenti:

lȕk, lûk,

pût, bôl,

mêd, sûd,

sôk, pâd,

br̂zo, tôk,

gâs, dâr,

ẽvo, žâl,

žâr, jâk,

kȍd, kôd,

mîr, nôs,

pȁs, pâs,

rûb, slâst,

ćȕp, čâr,

vûk, fîn.

(Ovdje nemamo problem, jer drugačije ne možemo ni izgovoriti.)

2) U jednoj riječi može postojati samo jedan akcenat.

Navest ću najpoznatiji primjer pogrešnog akcentovanja:

TAČNO: **ïnternacionālnī**

NETAČNO: ïnternäcionālnī ili internäcionālnī

Kada ovu riječ izgovorimo s dva akcenta (na "in" i na "na"), dobijemo dvije riječi: "inter" i "nacionalni".

Pogrešno je akcentovana riječ i kada je naglasak jedan, ali na pogrešnom mjestu – u ovom slučaju na "nacionalni".

3) Na zadnjem slogu ne može biti akcenat. Zbog ovog pravila (kao i prethodnog i sljedećeg) svojevremeno su lingvisti promijenili akcentovanje u nekim riječima:

"komandȁnt" je pòstao "komàndant"

"intendȁnt" – "intèndant"

"doktorȁnd" – "doktòrand"

(Usput, riječ "doktorand" nastala je od latinske riječi "doktorandus", čije je značenje: onaj koji pohađa doktorske studije. Dakle, piše se s "D", a ne s "T".)

Gore navedene prozodijske promjene nisu potpuno zaživjele kod riječi stranog porijekla, pa su danas dozvoljena oba oblika.

4) Unutrašnji slog višesložnih riječi ima samo uzlazne akcente, pa tako nećemo akcentovati:

"institûcija", nego "institúcija",

"revolûcija", nego "revolúcija",

"rezolûcija", nego "rezolúcija",

"supstitûcija", nego "supstitúcija",

"opozîcija", nego "opozícija",

"investîcija", nego "investícija",

"audicîja", nego "audícija".

5) Na prvom slogu može biti svaki akcenat:

"p̏olje" (kratki silazni), "sèlo" (kratki uzlazni),

"bâjka" (dugi silazni), "dúga" (dugi uzlazni).

U našem jeziku, pored četiri akcenta, postoji i **akcenatska dužina** (¯). To je dugi slog koji može stajati samo iza akcentovanog sloga. Primjeri:

ū̏stāv, pr̄ȏpāst

gen. mn.: dȏktōrā, prī̏gōdā, pȏrāzā, tȇpsījā, hȁljīnā

pròpēti se, pòimānje

ogr̀tāč, ograničávānje

ȍbrūč, obrušávānje

nedòkāzān, kvàdrātnī

ī̏sprāvno, dèvīznī

dezèrtēr, predávānje

svȇmīr, nȇspōran

gȍlūb, prôznī

Za bosanski jezik karakteristične su **klitike** (riječi koje nemaju vlastiti akcenat, pa se spajaju u fonetsku cjelinu sa susjednom, naglašenom riječi). Dijele se na enklitike i proklitike. Nažalost, moram konstatovati da su se klitike gotovo izgubile. Šta to znači? To znači da izgovoramo dvije riječi (netačno), umjesto jedne riječi (tačno):

[uz nâs] netačno, [ū̏znās] tačno (Piše se, naravno, odvojeno.).

Ako bismo, dakle, pravilno izgovarali ove dvije riječi, koje čine akcenatsku cjelinu, izgovorili bismo ih kao jednu riječ – [ǔznās]. Još neki primjeri:

kȍd kȕćē [kòtkućē], u kȕći [ùkući]

na kȕći [nakući], iz kȕćē [ìskućē] po kȕći [pòkući]

bez kȕćē [bèskućē]

od kȕćē [òtkućē], do kȕćē [dòkućē]

za kȕćōm [zàkućōm], pred kȕćom [prètkućōm]

pod kȕćōm [pòtkućōm]

nad kȕćōm [nàtkućōm], oko kȕće [okòkuće]

od sȕtra [òtsutra], do sȕtra [dòsutra]

iz Tȕzlē [ìstuzlē], u Tȕzlu [ùtuzlu]

uz tô [ùstō], po tȅbi [pòtebi]

po kȉši [pòkiši]

na kȍži [nàkoži], do krȁja [dòkraja]

pred kȉšu [prètkišu], pod nȁma [pòdnama]

sa nȁma [sànama], od nâs [ȍdnās]

od vâs [ȍdvās], o nȁma [ònama]

pri sȓcu [prȉsrcu]

zbog tȍgā [zbòktoga], u sȓcu [ǔsrcu]

u tîm [ùtīm], u tẽbi [ùtebi]

o mẽni [òmeni]

Moram još jednom reći da sam zaključila, slušajući govor Bosanaca i Hercegovaca, da ova karakteristika, nešto što čini bogatstvo bosanskog jezika, ubrzano iščezava.

O tome koliko je akcentovanje važno govori i činjenica da akcenat može mijenjati značenje riječi:

grȁd (tuča) – grâd (naseljeno mjesto),

lȕk (povrće) – lûk (oruđe za bacanje strijele),

mláda (nije stara) – mlâdā (nevjesta),

skȕp (grupa) – skûp (nije jeftin).

9. Bojenje (postavka, impostacija) glasa

Ne moram naglasiti koliko je **boja glasa** bitna za opću govornu sliku. Ono što najprije primijetimo kod govornika jeste upravo boja. Danas se rijetko čuju "lijepi" glasovi (Sjećam se starih vremena kad je to bilo značajno drugačije.). Fenomen je to koji je teško objasniti. Djevojke koje dolaze na časove, najčešće imaju piskutave, visoke, "sitne" glasove. To su neartikulisani i neprijatni glasovi i, što je najveći problem, nemaju autoritativnosti. (Iz iskustva znam da se moje učenice najviše obraduju kada "oboje" glas.)

Neartikulisani glasovi su pogrešno impostirani, pogrešno postavljeni glasovi. Formiraju se u grlu. Potrebno je naučiti formirati glas iznad grudi i "puštati" ga iz pluća.

Stavite ruku iznad grudi, pritisnite je i pokušajte pustiti glas odatle. Čut ćete da drugačije zvuči, a osim toga, osjetit ćete treperenje na ruci. Vježba izgleda ovako:

Leći na leđa, čitati tekst (ili pričati) potpuno opušteno, bez ikakvog namještanja. Ako dobro radite, osjetit ćete treperenje na leđima. Kada smo u tom položaju, glas postaje dublji, mekši, sonorniji. Čitati smireno i opušteno, ponavljam, bez ikakvog namještanja, sve dok se ne umorite. A onda, (pošto ne možemo ležeći čitati pred kamerom ili razgovarati s prijateljima) sjesti, koncentrisati se na "sjećanje" (na ono šta i kako se dešavalo dok ste ležeći na leđima čitali), staviti ruku na prsa te nastaviti čitati. I tako, kao i sve druge vježbe, raditi svaki dan.

10. Dodatak

Na kraju ove priče o govoru (razgovornom jeziku) u našoj zemlji, dat ću spisak raznovrsnih netačnosti koje su sveprisutne i koje prave i obrazovani ljudi.

AKCENTI

TAČNO	NETAČNO
nêmā	néma
nàkon	nákon
ȍbavezno	obavȅzno
ȉnternacionālnī	ȉnternȁcionālnī
prògram	prógram
pròblēm	próblem
perìod	pȅriod
krèdīt	krȅdit
ȕstāv	ùstav
kategòrija	kategôrija
institúcija	institûcija
revolúcija	revolûcija
rezolúcija	rezolûcija

opozícija	opozîcija
audícija	audîcija
kompozícija	kompozîcija
investícija	investîcija
tùžilaštvo	tužilàštvo
stvàralaštvo	stvaralàštvo
demòkratskī	dȅmokratskī
diplòmatskī	dȉplomatskī
telèfonskī	tȅlefōnskī
filòzofskī	fȉlozofskī
ekòloškī	ȅkološkī
enèrgetskī	ȅnergetskī
pedàgoškī	pȅdagoškī
plân, plänovi, plänōvā	plân, plánovi, plánōvā
stân, stänovi, stänōvā	stân, stánovi, stánōvā

(Dakle, nominativ jednine ima dugi / silazni /, a nominativ i genitiv množine kratki / silazni / akcenat.)

...

Različit akcenat u istoj riječi:

"U **poglédu** vašeg zahtjeva..." (riječ "pogled" u prenesenom značenju)

"U tvom **pȍglēdu** vidim..." (riječ "pogled" u doslovnom značenju)

...

Različit akcenat kod istog (svršenog i nesvršenog) glagola:

báciti bàcati

...

TAČNO	NETAČNO
hiljade (ljudi)	na hiljade
stotine	na stotine
desetine	na desetine

"Hiljade ljudi bilo je na protestima"; NE: Na hiljade ljudi bilo je...

...

Tačno: mnogo **novca** Netačno: mnogo nova**c**a

(Kako je duhovito govorio profesor Midhat Riđanović: "Novac, itekako brojiv u životu, u gramatici se ponaša kao nebrojiva imenica.")

...

U školi smo učili da ne možemo kazati "jako puno". Naravno, to je i dalje u masovnoj upotrebi. Zato predlažem da riječ "**jako**" ne upotrebljavamo kao pridjev ili prilog, već da umjesto nje koristimo: "**vrlo**", "**veoma**", "**mnogo**".

MNOGO sam se obradovala; NE: JAKO sam se obradovala.

VRLO sam zadovoljna.

To ste mi VEOMA lijepo objasnili.

VRLO pametna djevojka.

VEOMA povoljna prilika.

...

NEDOSTATAK ILI POGREŠNO SLOVO U NEKIM RIJEČIMA

TAČNO	NETAČNO
kontroverzan	kontraverzan
profinjen	prefinjen
u cijelosti	u cjelosti
srednjobosanski	srednjebosanski
restrukturirati	restruktu"irati
komandant	koma'dant

intendant	inte'dant
kontingent	konti'gent

...

NEKI IZRAZI (FRAZE)

TAČNO	NETAČNO
s obzirom na to da	obzirom da
u vezi s nečim	u vezi nečega
prije nego što odemo	prije nego odemo

...

STRANA MUŠKA IMENA, kao i naša, mijenjaju padež i u imenu i u prezimenu.

N Mel Gibson

G Mel**a** Gibsona

D Mel**u** Gibsonu

A Mel**a** Gibsona

V Mel**e** Gibsone!

I (s) Mel**om** Gibsonom

L (o) Mel**u** Gibsonu

(Sreo sam **Mela** Gibsona; Bio sam s **Melom** Gibsonom; Posudio sam **Melu** Gibsonu...)

...

IMENICE NA "LAC" često se pogrešno koriste. Pokazat ću na primjeru imenice "TALAC":

N jd. TA**LAC**

G jd. TAOCA

D jd. TAOCU

A jd. TAOCA

V jd. TAOČE!

I jd. (S) TAOCEM

L jd. (O) TAOCU

N mn. TAOCI

G mn. TA**LACA**

D mn. TAOCIMA

A mn. TAOCE

V mn. TAOCI!

I mn. (S) TAOCIMA

L mn. (O) TAOCIMA

Kao što vidite, ove imenice u **nominativu jednine** i **genitivu množine** imaju oblik na "LAC", pa tako nije pravilno reći: "jedan taoc" ili "nema taoca", nego: "jedan talac", "nema talaca". Primjeri:

slušalac – slušalaca; gledalac – gledalaca

rukovodilac – rukovodilaca; prevodilac – prevodilaca

pregalac – pregalaca; poznavalac – poznavalaca

čitalac – čitalaca; poštovalac – poštovalaca

primalac – primalaca; radoznalac – radoznalaca

branilac – branilaca; ronilac – ronilaca

činilac – činilaca; nosilac – nosilaca

posjetilac – posjetilaca; davalac – davalaca

molilac – molilaca; hranilac – hranilaca

podnosilac – podnosilaca; pravobranilac – pravobranilaca

tužilac – tužilaca; stvaralac – stvaralaca

vladalac – vladalaca

...

TAČNO: **KOD KUĆE SAM!** NETAČNO: KUĆI SAM

Pogrešno – **KUĆI SAM** – toliko se koristi, da ja ne mogu da se sjetim da sam ikada čula da je neko upotrijebio pravilno: **KOD KUĆE SAM!**

...

Česta je upotreba pogrešnog oblika glagola.

TAČNO	NETAČNO
POZNAJUĆI	POZNAVAJUĆI
PREPOZNAJUĆI	PREPOZNAVAJUĆI
RASPOZNAJUĆI	RASPOZNAVAJUĆI
SPOZNAJUĆI	SPOZNAVAJUĆI

...

U sportskom novinarstvu postoji jedna NEDOPUSTIVA rečenična konstrukcija:

"**Željezničar gostuje Slobodi!!!**" Ovo se mora izbaciti iz upotrebe!

Ako ste se navikli na ovaj "nonsens", što se, nažalost, kao po pravilu dešava (navikavanje), pokazat ću vam kakva je to strašna greška na primjeru uobičajene upotrebe glagola "gostovati":

"Poznati pjevač gostovao je našem gradu." (!!!)

Naravno, ispravno je: "Poznati pjevač gostovao je u našem gradu".

Također u sportu:

Imenica "**PREMIJER**", koja znači PRVI, bez obzira na to u kojem se kontekstu upotrebljava, ima isti akcenat i "ije" (kao dugo "jat").

No, gotovo je pravilo da sportski novinari izgovaraju PREMJER. Dakle, nije PREMJER LIGA, nego PREMIJER LIGA.

...

AORIST prvog i drugog lica množine u našem jeziku gotovo je nestao iz upotrebe. Držim da je to najteža, najtužnija činjenica u promjenama u našem u jeziku:

JA BIH

TI BI

ON (ONA, ONO) BI

MI **BISMO**

VI **BISTE**

ONI BI / BIŠE

11. Poštapalice

Poštapalice su riječi koje se u govoru koriste kada nam nedostaje odgovarajuća riječ te tako popunjavaju prazninu u rečenici. Ove riječi nemaju nikakve logičke, značenjske niti sintaksičke veze s rečenicom te su apsolutno nepoželjne. Najveći je problem što ih, manje-više, nismo svjesni, pa ih se teško osloboditi.

Najčešće su:

OVAJ (ONAJ, OVOGA)

MISLIM

AAA::: (nešto kao neodređeni član u engleskom jeziku)

DAKLE

ZNAČI

ZNAŠ

SHVATAŠ

KAŽE

DA KAŽEM

KAKO DA KAŽEM

HAJMO REĆI

NARAVNO

NAPROSTO

ZAPRAVO

STVARNO

EVO, EVO

"EVO" je danas najprisutnija, "najmodernija" poštapalica. Neke poštapalice se počnu upotrebljavati u uvjerenju da je to interesantno, lijepo, simpatično i poželjno, a onda se otmu kontroli i bivaju, kao i svaka poštapalica, iritantne i, naravno, apsolutno nepoželjne.

Interesantno je da se, s vremena na vrijeme, pojavljuju nove poštapalice te kao da uđu u modu:

ZNAČI

NEGDJE

NEKAD

S obzirom na to da ih uglavnom nismo svjesni, nije ih se lako osloboditi. No, upornošću se može sve. Probajte vježbati tako što ćete izgovarati rečenice koncentrišući se na slaganje riječi, izbacujući one nepotrebne – POŠTAPALICE!

...

12. Zaključak

Vjerujem da će vam ovaj priručnik biti od koristi te da ćete popraviti svoj govor. To mu je jedina svrha. Jednostavne, lake i mehaničke vježbe u njemu nabrojane i opisane, dokazano su učinkovite; zato – vježbajte. Pored vaše lične satisfakcije, opća govorna slika našeg jezika postala bi kultivisanija te bi se približila standardu razgovornog jezika, kakav je nekad, u dobroj mjeri, na ovim prostorima postojao.

Recenzije

Šipka, Jasminka (2024): *Praktikum govornog jezika*

Praktikum govornog jezika autorice Jasminke Šipke s pravom svjedoči poznatu Gogoljevu sentencu da "do jednostavnosti treba narasti" – kako drugačije istaknuti da su najvažniji postulati govornog bosanskog jezika uspješno sistematizirani i jezgrovito opisani – tako da budu jasni svim *govornicima* i *govornicama* bosanskog jezika, napose, onima kojima je *govor* osnovno sredstvo u radu: televizijskim i radijskim voditeljicama i voditeljima, novinarkama i novinarima, ali mogu poslužiti i svima onima koji podučavaju *govoreći* (npr., voditeljicima i voditeljima vannastavnih sekcija, prvenstveno dramskih i literarnih).

Autorica, zahvaljujući svom dvadesetdvogodišnjem iskustvu u radu s mladim ljudima na radiju i televiziji, ima svako pravo ocijeniti *govornu sliku* u našoj zemlji. Naučni radovi posvećeni lingvističkom pejzažu pisanog (bosanskog) jezika postoje (iako u nevelikom broju). No, kritičkih osvrta na *govornu sliku* bosanskog jezika nedostaje, tako da ne sumnjamo da će ovaj priručnik biti rado dočekan i od strane nauke i struke, iako se autorica već u uvodu ograđuje kako ovo "nije školski udžbenik", a implicitno ni naučno-stručna knjiga. Time se nikako ne umanjuje vrijednost *Praktikuma*. Naprotiv, upravo zbog takvog autoricinog poimanja glavnog zadatka i cilja, uvjereni smo da će *Praktikum* pronaći put do šireg kruga čitateljica i čitatelja.

Uvodni dio *Praktikuma* zatvara (a, istovremeno i potiče na promišljanje čitateljice i čitatelje) misao o kulturi i važnosti promatranja i promišljanja jezika i govora u kulturnom i civilizacijskom kontekstu.

Poglavlje posvećeno *dikciji* smatramo važnim poglavljem *Praktikuma* – tu iskričavo isijava sva strast i želja autorice da podijeli nesebično ono što zna i da podučava ono što u vlastitom govoru živi i vjeruje. Jednostavne i praktične vježbe slovkanja i brzalica nijednu čitateljicu i čitatelja neće ostaviti ravnodušnima – odmah ćete započeti vježbe i (ne)svjesno pokušati poboljšati svoj govor. Ne budite obeshrabreni, svaka sljedeća vježba bit će bolja od prethodne: *repetitio ist mater studiorum*.

U poglavlju koje se tiče elizije, *gutanja*, *ispuštanja* ili *stapanja glasova*, autorica navodi nemali broj primjera u kojima se najčešće ova pojava dešava u govoru, kao i glasove koji su najpodložniji *stapanju*. Autorica se ne zaustavlja samo na detektiranju ovakve pojave u govoru – ona navodi cijele sintagme i rečenice u kojima može doći do *krnjeg i nepravilnog govora* i, naravno, metodički i pedagoški (treba imati u vidu da je autorica i diplomirana profesorica engleskog jezika i književnosti) nudi niz savjeta i vježbi kako doći do pravilnog izgovora i *govora*.

Kad su u pitanju *afrikati*, autorica je tu "neumoljiva" – *lijenost* govornog aparata, odnosno *lijenost* govornika i govornica bosanskog jezika najčešće je jedini razlog njihovog nerazlikovanja u pisanju, a posebno u govoru. Vježbe koje navodi vrlo su efikasne i kreativne. Nisu jednostavne, odmah da bude jasno, čak ni govornicima bosanskog jezika (bilo bi, također, zanimljivo uraditi proučavanje

kako bi oni koji uče bosanski jezik kao drugi ili strani savladali ove vježbe), ali nije ni nemoguće ponovo aktivirati govorni aparat, kako bismo osvijestili važnost razlikovanja afrikatskih parova u standardnom bosanskom jeziku.

Poglavlje posvećeno *vokalima* nudi niz zanimljivih osvrta i opet vježbi kako na pravilan način izgovarati vokale u bosanskom jeziku.

Glasu *jat* [ě], također, autorica posvećuje retke ovog *Praktikuma*, a to govori koliko je detaljna u svojoj namjeri poučavanja. Naime, pisanje glasa *jat* u lingvističkoj tradiciji najčešće se posmatra u okviru *pravopisanja*, a manje *pravogovora*, što autorica, s pravom, dekonstruira.

Sasvim očekivano, zahvaljujući svom dugogodišnjem iskustvu voditeljice i novinarke, autorica suvereno piše o značaju *intonacije rečenice* i argumentirano naglašava svako pravilo dinamike čitanja, naravno, ne zaboravljajući vježbe koje smatramo najvrednijim elementom *Praktikuma*.

Autorica u posebnom poglavlju analizira ono što smatra najtežim u bosanskom jeziku, a to su *akcenti*. Jednostavnim pristupom objašnjava četveroakcenatski sistem bosanskog jezika, kao i postakcenatsku dužinu te prenošenje akcenata na proklitike, zaključujući o ovom posljednjem da, nažalost, iščezava iz bosanskog *govora*.

Za kraj ostavlja *boju* glasa, navodeći koliko je boja glasa važna kod govornika i govornica, te da se i boja glasa može "naučiti".

U *Dodatku Praktikuma govornog jezika* autorica izdvaja najfrekventnije govorne i jezičko-stilske greške koje veoma uspješno vizuelno predstavlja *tačno/netačno* metodom, koja bi morala uroditi plodom – samo ako pomno čitamo *priručnik* i ... *vježbamo*.

Na kraju, sa zadovoljstvom preporučujem *Praktikum govornog jezika* autorice Jasminke Šipke kako izdavaču, tako i svima onima koji jezikom govore, misle, maštaju i osjećaju; svima onima koji imaju zadatak svojim govorom pobuditi u slušateljicama i slušateljima one najtananije misli i osjećaje – kako je to činila i autorica ovog *priručnika* dugi niz godina, radeći na televiziji i plijeneći pažnju, prije svega, svojim *govorom*.

Sarajevo, 17. 1. 2024.

Doc. dr. Elma Durmišević
Univerzitet u Sarajevu – Filozofski fakultet
Odsjek za bosanski, hrvatski i srpski jezik

Neprikosnovena čuvarica jezika

Jezik pripada onima koji njime govore. S druge strane, jezik u svakodnevnoj konverzaciji gubi svoje osobenosti, najprije zato što govornici podliježu lijenosti, unoseći i koristeći neprimjerene i neadekvatne jezičke oblike.

"Praktikum govornog jezika" renomirane autorice Jasminke Šipke predstavlja vrhunski priručnik za unapređenje govorne komunikacije, namijenjen širokom spektru čitatelja, od studenata i akademika do poslovnih profesionalaca i svih koji žele usavršiti svoje jezične vještine. Knjiga se izdvaja svojom praktičnom primjenjivošću i slojevitim uvidom u kompleksnost (raz)govornog jezika. Iako primarno namijenjena širokom krugu čitalaca, u njoj će vrijedan izvor informacija pronaći i vokalni profesionalci (profesori govora i solo pjevanja na umjetničkim akademijama, fonetičari i drugi), jer je činjenica da literature (na našim jezicima) iz ove oblasti nedostaje. Autorica, inače anglistkinja, na briljantan način pojašnjava i ispisuje jednostavnim, razumljivim stilom (što mogu uraditi samo oni koji istinski razumiju sadržaj kojim se bave) sve elemente dobrog, kultivisanog govornog jezika i kulture na kojima treba kontinuirano i posvećeno raditi. Za one koji odluče usavršavati ovu vještinu, Šipka na strukturiran i metodičan način, kroz brojne primjere, vježbe i analize, vodi i usmjerava čitaoce na različite aspekte verbalne komunikacije, uključujući dikciju, ispuštanja/stapanja, afrikate, vokale, (i)jekavicu, intonaciju/melodiju rečenice, akcente, te kako impostirati/postaviti glas. Bogato, višedecenijsko iskustvo omogućilo joj je da unutar knjige predstavi i upozori na različite, ranije spomenute, netačnosti koje

su prisutne, a koje prave i obrazovani ljudi. Autorica je obradila i temu "poštapalica", te pojasnila kako one nemaju semantičku i sintaksičku vezu s rečenicom. Jedna od najvećih prednosti ove knjige je njena pristupačnost. Iako je bogata praktičnim, tehničkim detaljima, Šipkina jasna i koncizna prezentacija čini složene koncepte razumljivima i primjenjivima. Knjiga je dobro didaktički strukturirana tako da omogućava progresivno učenje, počevši od osnovnih principa i postupno prelazeći na naprednije teme. Kroz cijeli "Praktikum govornog jezika" Šipka ističe važnost praktičnog vježbanja i (samo)refleksije. Interaktivnost čini knjigu izuzetno korisnom kao dodatak formalnoj edukaciji u raznim programima obuke i kursevima. Osim što se bavi tehničkim aspektima govora, autorica upućuje i na sociolingvističke pojave koje utječu na govornu komunikaciju. Takvi uvidi pružaju čitateljima širu perspektivu i razumijevanje konteksta u kojem se govor odvija.

Najzad, "Praktikum govornog jezika" Jasminke Šipke je neophodan vodič za svakoga ko želi unaprijediti svoje govorne vještine. Kombinacijom teorijskog znanja, praktičnih vježbi i korisnih savjeta, ova knjiga postavlja visok standard u području edukacije govornog jezika, a autorica je stala u red sa velikanima, stručnjacima u ovom području, kao što su Milan Šipka, Branivoj Đorđević, Miroslav Avram. Toplo preporučujem ovo djelo svima koji žele postići izvrsnost u govornom jeziku.

Đorđije Radulović

BIOGRAFIJA

Jasminka Šipka rođena je 6. 6. 1952. godine u Zvorniku (Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija), gdje je završila osnovnu školu. Od 1967. živi u Sarajevu, pohađa Treću gimnaziju a potom na Filozofskom fakultetu, na Katedri za anglistiku, diplomira engleski jezik i književnost.

Javlja se na audiciju za najavljivačice i tako, kao studentica, počinje raditi na TVSA (JRT). Po završetku studija primljena je u stalni radni odnos kao realizatorica dnevnog programa, a nakon tri godine počinje raditi u Dnevniku kao spikerica. Za svoj spikerski i voditeljski rad dobila je veliki broj republičkih i državnih (jugoslovenskih) nagrada i priznanja, od kojih su najznačajnije tri zaredom dobijene jugoslovenske nagrade "Gordana Boneti". Bila je jedna od kandidatkinja za voditeljicu Evrovizije 1990. godine.

Naratorica je brojnih dokumentarnih programa te autorica serijala "Dama Herc" (polusatni intervjui sa značajnim i zaslužnim Bosankama i Hercegovkama). Godinu dana radila je na TVSA (Kantonalna TV) kao voditeljica i urednica informativnih emisija te kao urednica redakcije kulture. Godine 2001. na Federalnoj televiziji bila je autorica "Nedjeljnog popodneva" (urednica i voditeljica).

Od 2002. godine na Federalnoj televiziji radi kao edukatorica interpretacije teksta.

Jasminka Šipka rođena je 6. 6. 1952. godine u Zvorniku (Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija), gdje je završila osnovnu školu. Od 1967. živi u Sarajevu, pohađa Treću gimnaziju a potom na Filozofskom fakultetu, na Katedri za anglistiku, diplomira engleski jezik i književnost.

Javlja se na audiciju za najavljivačice i tako, kao studentica, počinje raditi na TVSA (JRT). Po završetku studija primljena je u stalni radni odnos kao realizatorica dnevnog programa, a nakon tri godine počinje raditi u Dnevniku kao spikerica. Za svoj spikerski i voditeljski rad dobila je veliki broj republičkih i državnih (jugoslovenskih) nagrada i priznanja, od kojih su najznačajnije tri zaredom dobijene jugoslovenske nagrade "Gordana Boneti". Bila je jedna od kandidatkinja za voditeljicu Evrovizije 1990. godine.

Naratorica je brojnih dokumentarnih programa te autorica serijala "Dama Herc" (polusatni intervjui sa značajnim i zaslužnim Bosankama i Hercegovkama). Godinu dana radila je na TVSA (Kantonalna TV) kao voditeljica i urednica informativnih emisija te kao urednica redakcije kulture. Godine 2001. na Federalnoj televiziji bila je autorica "Nedjeljnog popodneva" (urednica i voditeljica).

Od 2002. godine na Federalnoj televiziji radi kao edukatorica interpretacije teksta.

TDP

9 789958 553332